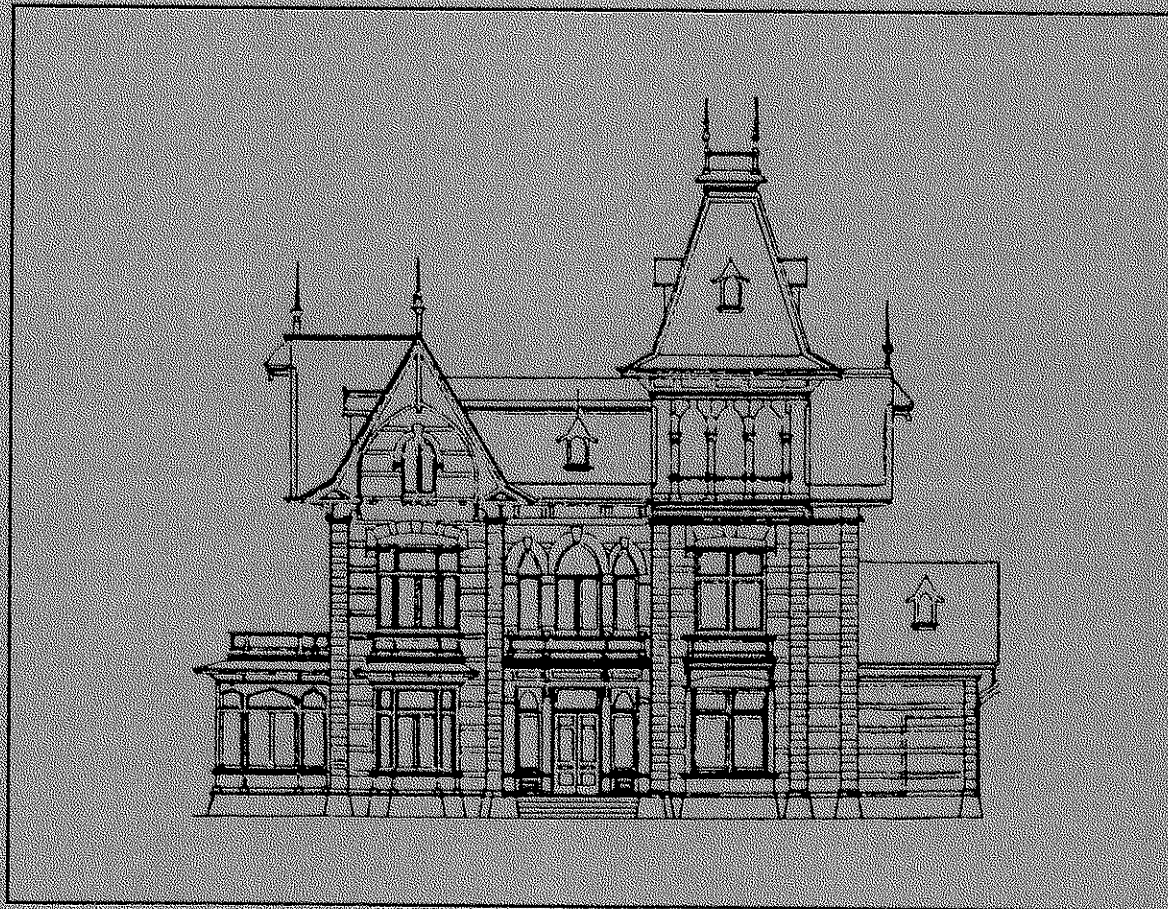

BOORN en BOERSCHOP

Periodiek van de Heemkundevereniging Bussemakerhuis

Borne - Bornerbroek - Hertme - Zenderen

BOORN en BOERSCHOP

Uitgave van de

Heemkundevereniging Bussemakerhuis.

Jaargang 3, No. 2, oktober 1993.

I N H O U D

Teken van herinnering	J.J. Grootenboer	34
Het Knollendiekske	M.G.E. van Harten-Fransen	36
Boekennieuws	Redactie	37
De Ridder van Borne	J. van Nuenen	38
Uit de archiefkast 5	Drs G.P. ter Braak	42
Wie Weet...	Redactie	49
Volksgeneesmiddelen in Oost-Nederland	Dr A. Fuldauer	50
Boorn	C. ter Hennepe-Lammers	55
Sweder II van Weleveld en zijn kerk 2	J.J. Grootenboer	56
Opening Bussemakerhuis	F.J. van Dijk	59
Zo was't, zo is't	Redactie	61
Zo was Bornerbroek 2	A.J.M. Hodes	62
Winterprogramma	J. Niers	64

Herkomst illustraties:

Archief F.J. van Capelleveen, Borne: 36,37,38,47,53,54,55,58,61A
Archief Dr A. Fuldauer, Borne: 51
Archief W.J.H. IJzereef, Borne: 49
Foto H.J.B.M. Velner, Borne: 34,42,56,61B
Gemeentearchief Borne: 44,46,63
W. de Kort, Tilburg: 59
Lageplanter og trolddomsurter: 50
R.O.B., Amersfoort: 39,40
Standaard Geschiedenis van de tweede wereldoorlog, deel 5: 62

TEKEN VAN HERINNERING

1993. Het is vijftig jaar geleden dat een grote groep medeburgers van Borne werd weggevoerd met als enig argument dat zij Jood waren. Ze woonden in ons midden sinds 1798 en waren voor het merendeel opgenomen in de Bornse gemeenschap. Het blijft ons moeite kosten ook maar enigszins te begrijpen waarom mensen moeten worden vervolgd. Omdat ze zijn zoals ze zijn? We weten het: Het vervolgen van Joden op de manier zoals dat ging, kende en kent z'n weerga niet. Formeel was het een gevolg van een regeringsbesluit en het ging op een koele, zorgvuldige en weldoordachte manier. Eerst in de grote steden. Volgens plan. Dan in de kleinere steden. Volgens plan. En tenslotte, in 1943, vanaf het platteland. Volgens plan. En zo verdween er ook vanuit ons dorp een grote groep Joden. In mei 1943. Ze moesten naar Westerbork. Met de trein, maar uit de trein stapten ze daar niet. Ze gingen direct door: Naar Sobibor en allen lieten het leven. Volgens plan.

Donald de Leeuw leerde het werk van de kunstenaar Ralph Prins kennen. Ralph Prins is een bekend kunstenaar die zich voortdurend bezig houdt met het recht van de mens. Het recht om te

leven naar zijn eigen inzicht: godsdienstig, maatschappelijk en politiek. Hij ontwierp - nu dus voor Borne - een opgericht teken van HERINNERING en een teken van VERWIJZING. De initiatiefnemer vond anderen om zich heen om een stichting "Vijftig Jaar na Dato" op te richten. De stichting had als enig doel: Het realiseren van dit TEKEN in de gemeente Borne. En we hadden hoop dat het ons zou lukken. En hoe! Binnen enkele maanden was het benodigde geld bij elkaar. De Provincie gaf veel. De Gemeente geeft het nodige in natura. Maar veel kwam juist van diegenen die het met kleine bedragen moeten doen en ook deden!

*Het jasje waait wat op,
alsof de eigenaar de tijd
niet kreeg om het mee te
nemen...*

Het TEKEN komt er. Voorlopig aan de Parallelweg. Een muur wordt opgetrokken van ongeveer vier bij drie meter. De stenen worden om-en-om trek/kop gemetseld. De uitstekende delen worden aan één zijde volgens een bepaald patroon afgebroken als symbool van de vele onnodig afgebroken levens. Er komt een werkmansjasje aan te hangen, in brons gegoten en dragende de Jodenster. Het jasje waait wat op, alsof de eigenaar de tijd niet kreeg om het mee te nemen. En er komt een tekst onder. Een tekst uit de Tora: "Wie één ziel redt, redt de mensheid".

Want dat is het hoofddoel van het kunstwerk: We weten hoe verdwaasden en beulen, om niet bewijsbare redenen, mensen kunnen vervolgen en doden. We weten ook dat alleen dan mensen het met elkaar uit kunnen houden, als ze bereid zijn een plaatsje op te schikken voor anderen. Anderen met een ander geloof, vierend op een andere dag dan de zondag. Of mensen met een andere huidskleur... Het kunstwerk (want een monument is het niet!!!) zal ons nieuwsgierig maken naar de ideeën van anderen. Er komt een bankje aan de andere zijde van de muur en dat zal uitzicht bieden over de vijver van de Spanjaardshof. En misschien zien we daar eens "oale Boornsen" zitten, met allerlei "boetenmaarksken": Hollanders, Turken, vluchtelingen, Christenen, Moslims. Daar praten ze met elkaar, hebben plezier met elkaar, spelen met elkaar en hebben soms een beetje ruzie met elkaar. Aan heiligen hebben we nu ook weer geen behoefte.

29 september 1993 wordt het werk onthuld door de Commissaris van de Koningin. Daarna krijgt iedereen de gelegenheid om voor dit werk van Prins te gaan staan....

J.J. Grootenboer.

Nog leverbare uitgaven van de Heemkundevereniging Bussemakerhuis:

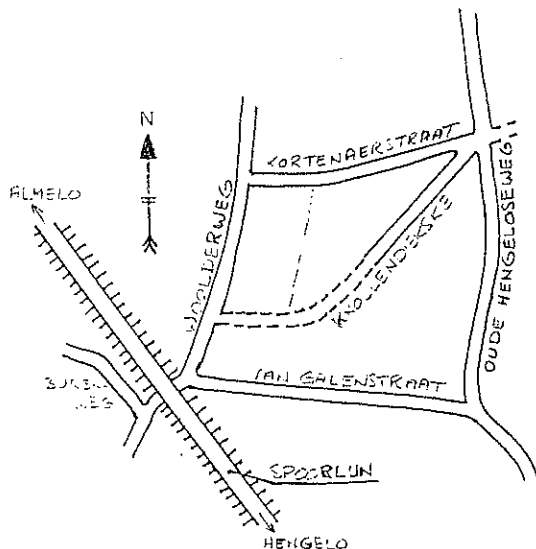
Titel	Prijs
De Hof te Borne rond 1650	f. 5,00
Het Vikkaryboek van Weleveld 1765 - 1820	f. 5,00
Rond Horst en Hof te Borghende	f. 10,00
De Doopsgezinde families uit Borne in 1830	f. 5,00
Borne Historie en volksverhalen	f. 10,00
Grepen uit de historie van Borne, deel 2	f. 15,00
Landweren Borgen en Postwegen	f. 20,00
Plattegrond Borne, dorp, sectie D,	f. 2,50

De uitgaven zijn verkrijgbaar bij de penningmeester van de Heemkundevereniging, de heer A.J. Linthorst, Zuid Each 46, Borne, telefoon 074 - 667007.

HET KNOLLENDIEKSKE

Een van onze leden, de Heer B. Hek, vroeg naar het ontstaan van de naam "Het Knollendiekske". Hij schrijft dat hij zelf in 1937 aan dat zandweggetje kwam wonen, waaraan toen een dubbel woonhuis werd gebouwd. De Heer Hek heeft er tot 1975 gewoond.

Het gaat in dit geval om een landweggetje dat schuin over het bouwland in zuidwestelijke richting liep van de hoek van wat nu de Kortenaerstraat heet en de Oude Hengeloseweg. Het weggetje heeft rond 1860, met een kleine bocht erin, doorgelopen tot de Woolderweg, maar reeds in 1888 was er nog maar een relatief kort stukje van over, zoals op bijgaande kaart is te zien. We hebben de vraag voorgelegd aan onze deskundige, Mevr. Van Harten - Fransen die er het volgende over weet te melden:

Het Knollendiekske liep in 1860 nog door tot aan de Woolderweg. In 1888 bleek deze landweg veel korter en hield op waar toen de boerderij van Smit stond.

In het midden van de 18^e eeuw hadden veel burgers van het dorp Borne een stukje grond of tuin buiten het dorp. Deze stukjes lagen o.a. in de "Aanslagen". Deze grond was ontgonnen en als landbouwgrond aangemaakt (aangeslagen) en aan bewoners van het dorp toegewezen door het markebestuur van Senderen en de markerichter, de Hofmeijer. De meeste bewoners van Borne hadden geen aandeel of waar in de marke zoals wel het geval was met de boeren van de oudhoevige boerderijen. Rond het dorp lagen veld- en woestegronden. De aanslagen bevonden zich tussen de Buren- of Woolderweg en de Oude Hengeloseweg.

Doordat daar, evenals op andere plaatsen rond het dorp, volkstuinjes aanwezig waren ontstonden er landweggetjes. Deze kleine wegen werden later dijken genoemd. Zo is er b.v. de Morseldijk, oorspronkelijk een landweggetje naar de steenovens van Hermannes Morsel. Zodoende kreeg een weg vaak de naam van een bedrijf of stuk grond of een aanduiding van een veld-

naam. Het eerste gedeelte van de Aanslagen, dus het dichtst bij het dorp, werd de "Botkamp" genoemd. Aansluitend lag er het "Kalver". Beiden gelegen in de "Aanslagen" tot aan het later ontstane "Knollendiekske".

Veel bewoners hadden een paar kippen en, voor de melk, een geit en als het even kon een koe. Dat betekende melk, boter en karnemelk voor de dagelijkse behoefte van het gezin. Niet iedereen kon zich een koe veroorloven. Men kon van een gegoede burger soms een koe ter leen verkrijgen tegen een geringe vergoeding. Dit werd bij de richter beschreven en de overeenkomst kon jaarlijks opnieuw worden aangegaan.

Mij is bekend dat er rond de eeuwwisseling een familie te Borne woonde die behalve kippen en een varken, ook een koe bezat. Deze familie had een stukje grond nabij het bewuste landweggetje waaraan op het einde, bij de Woolderweg, een moerassig stukje grond lag. Na de teelt van groente werden daar knollen verbouwd als voer voor de koe. In het najaar werden de knollen opgetrokken en voor men huiswaarts keerde werden de knollen schoongespoeld in een slotje of water in de buurt.

Zo zal het weggetje op den duur zijn naam verworven hebben, n.l. "Het Knollendiekske".

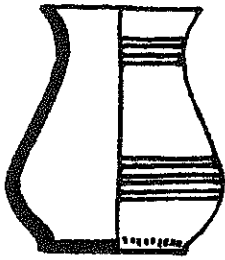

NIEUWS

In juli j.l. verscheen bij het R.A.O. te Zwolle de **Inventaris van het huisarchief Almelo**. De contacten tussen de buurgemeenten Almelo en Borne waren ook in het verleden velerlei. Daarom bevat dit archief een schat aan gegevens die ook voor de geschiedenis van Borne van groot belang zijn. De 7 boekdelen met in totaal 1800 pagina's bevatten naast de inventaris ook een overzicht van regesten en een leenrepertorium met daarbij een generale index.

Met deze uitgave is het archief van Huize Almelo voor een breed publiek toegankelijk gemaakt. De boeken zijn verkrijgbaar bij het R.A.O. te Zwolle onder de nummers RAO 27 t.e.m. 33, voor f. 122,50 (inclusief porto), te bestellen op postrekening 865784 van het R.A.O. te Zwolle. De Inventaris is, evenals de Regestenboeken, het Leenrepertorium en de Generale index, ook afzonderlijk verkrijgbaar. Van harte aanbevolen!

Teegn grot heern mö'j Joa zegn of zwiegn.

ARCHEOLOGIE

DE RIDDER VAN BORNE

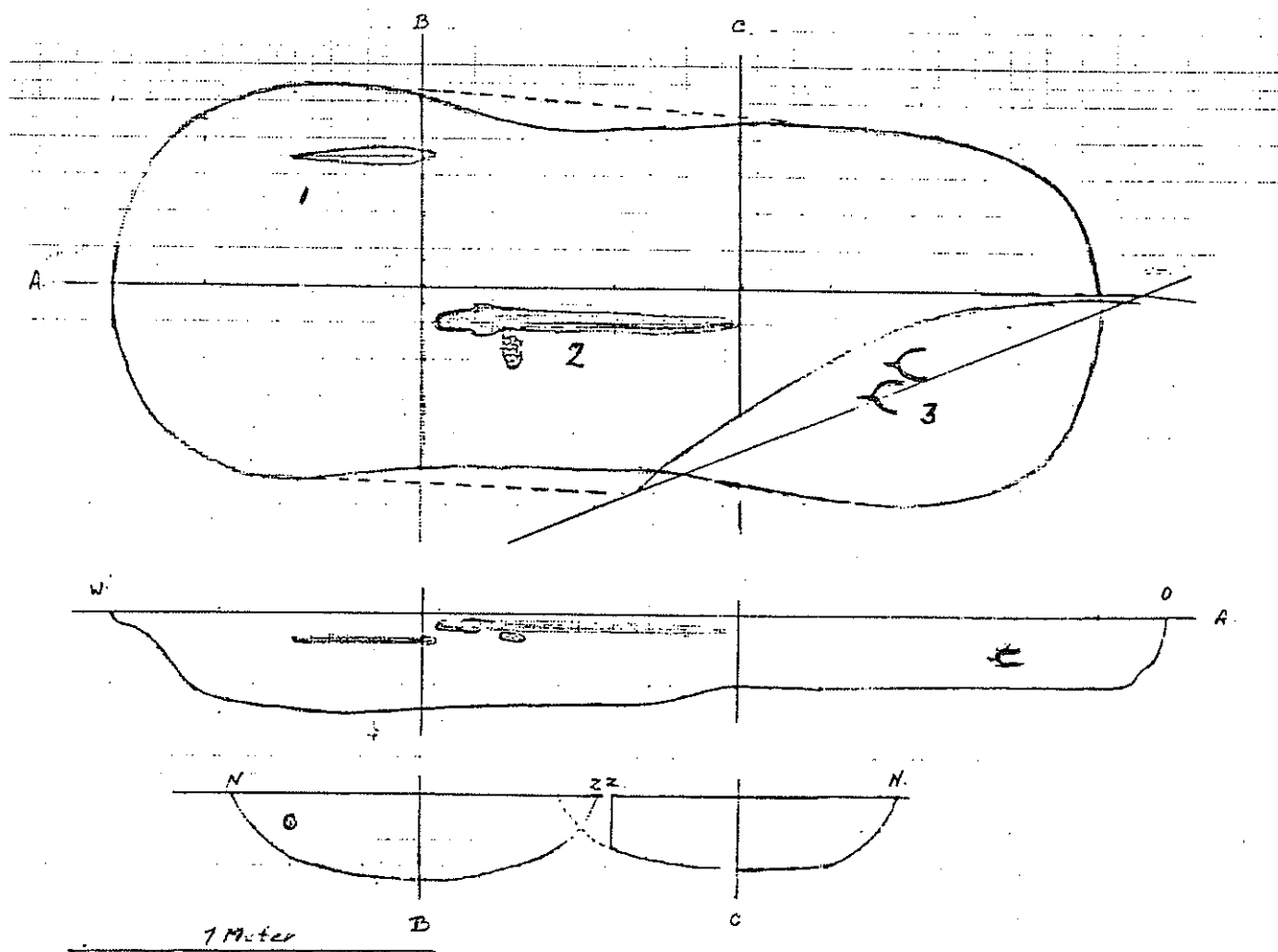
Deze wat romantische titel meen ik te mogen geven aan de persoon wiens graf wij in 1987 in de Stroom Esch in Borne vonden. Wij hebben de indruk dat deze man op het achtererf van zijn huis is begraven, maar waarom?

De grafkuil is met zorg uitgegraven, langwerpig met afgeronde einden en op de plaats van het bovenlichaam iets verdiept t.o.v. de plaats van de benen. Het dwarsprofiel van de kuil was komvormig en was 2,70 m lang, 1 m breed en oost-west georiënteerd. Het graf was bij het blootleggen nog maar 25 cm diep maar moet oorspronkelijk ca 60 tot 65 cm diep zijn geweest. Wij weten niet wat er in de loop van de tijd met de bovengrond is gebeurd. Door bemesting, verploeging en egalisering kan veel zijn gewijzigd. Het graf had geen verticale zijkanten en geen vlakke bodem.

Het ontbreken van zichtbare resten van een kist en van een lijk (silhouet) zou theoretisch kunnen wijzen op een cenotaaf (d.i. een graf ten behoeve van, maar zonder dode). Maar de afmeting en ligging alsmede de plaats van de gevonden voorwerpen verdeeld over de lengte, breedte en diepte van het graf, wijzen naar een duidelijke inhumatie (= begrafenis). De graf-giften geven aan dit, kennelijk geïsoleerd gelegen, graf een uitzonderlijke betekenis.

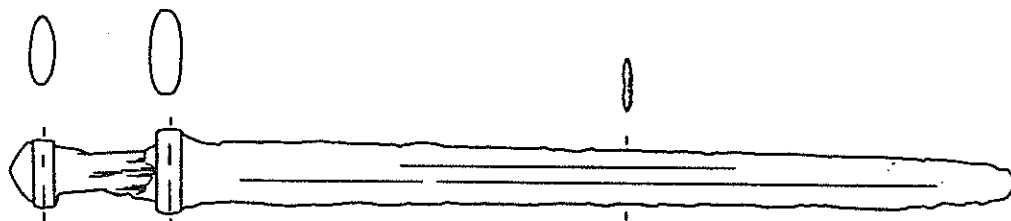
De ligging van de voorwerpen in de grafkuil is aangegeven op bijgaande afbeelding. Deze ligging duidt op een begraving met het hoofd naar het westen. In het graf lagen de volgende voorwerpen: Een ijzeren vleugellans met damascering (= gesneden of gegraveerde vlechtstructuur) lengte 47 cm en gelegen in het noord-westelijk deel van het graf. Uit de rand van dit grafdeel is ook een kleine afwijkende meent (zie verderop in de tekst) afkomstig.

In het midden circa 20 cm boven de kuil lag: Een onversierd tweezijdig snijdend zwaard van 92 cm lengte. Het zwaard heeft een eenvoudig driehoekige gevestknop, een houten handgreep en twee overlangse gleuven op de kling. Het zwaard was gestoken in een schede van berkenhout en bekleed met leer waarop textielresten zijn gevonden (waarschijnlijk van de kleding waar het op heeft gelegen). Verder werd een roestklomp zonder

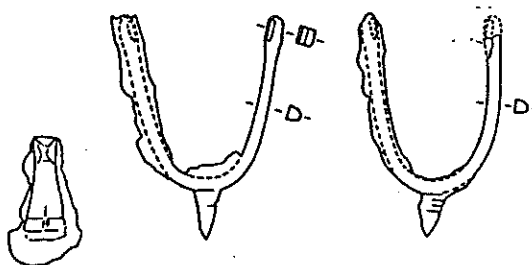

Grondspoor-tekening van het graf van de Ridder van Borne.

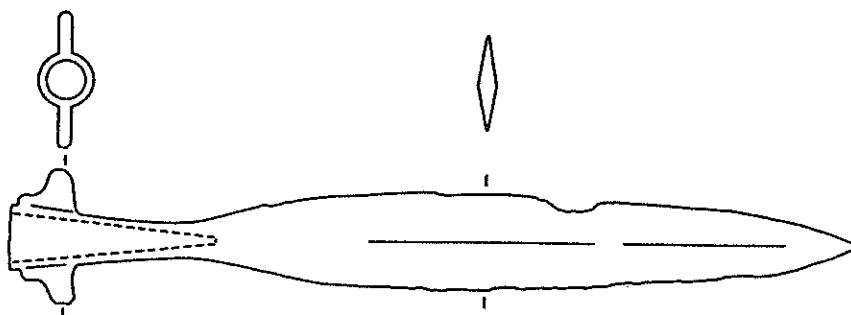
structuur gevonden onder het zwaard. Dit komt waarschijnlijk van een gesp of beurs. De klomp bevatte 16 zilveren dinariën van Karel de Grote en een driehoekig ijzeren voorwerp, waarschijnlijk een rest van een versteviging of bevestiging van een dolk- of zwaardschede.

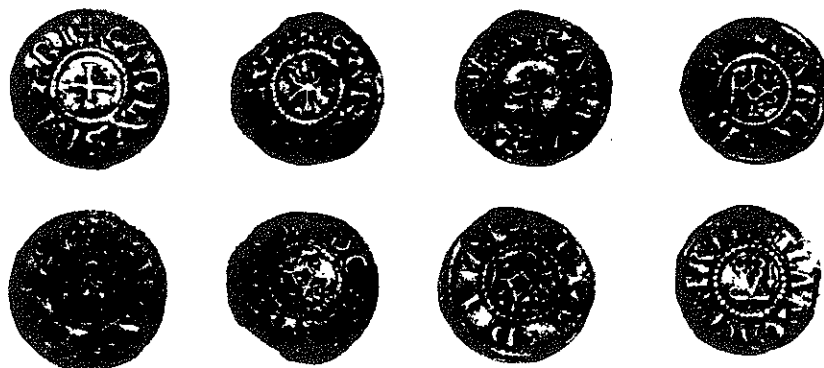
Het zwaard, No. 2 op de grondspoor-tekening.

IJzeren ruitersporen met prikkel en het driehoekige voorwerp, No. 3 op de grondspoortekening.

De ijzeren vleugellanspunt, No. 1 op de grondspoortekening.

Voor- en keerzijde van enkele van de 16 dinarii, afkomstig uit het graf te Borne.

In het zuid-oostelijk deel van het graf zijn twee ijzeren ruitersporen met prikkel gevonden.

De heer A. Pol van het Koninklijk Penningenkabinet te Leiden heeft de dinarii gedetermineerd. Het kleinste exemplaar, geslagen te Tours, is de enige penning van voor de munthervorming en dateert uit 790 of 793. Deze munt is aan het hoofdeinde van het graf gevonden. Van de overige 16 munten zijn er 15 gedetermineerd. Een munt is later nog in de roestresten aangetroffen bij een poging daar nog nadere gegevens uit te halen. Deze munten, deels van voor en deels van na de munthervorming, zijn geslagen te Mainz (3 stuks), Dorestad (2 stuks), Melle (3 stuks) en Bourges, Dax, Toulouse, Pavia en Ravenna (allen 1 exemplaar).

Dankzij de munten is het graf te dateren op de jaren na 790 - 794. De uiterste datering is zelfs te stellen op het jaar 840. Door het volledig ontbreken van munten van Lodewijk de Vrome en de aanwezigheid van 1 munt van voor de munthervorming moet de datering op de periode tussen 800 en 820 worden gesteld. Zonder de munten in het graf zou als datering al snel een halve eeuw voor 800 zijn geschat. In Nederland is nog niet eerder een graf met zo'n serie Karolingische munten gevonden.

Het graf (het lijkt het enige in de omgeving te zijn) is dankzij zijn datering, zeker in formele zin, als een illegaal graf te beschouwen. Immers, op het concilie van Paderborn in 784, verbood Karel de Grote het begraven buiten een kerk of kerkhof. De hier in Borne begraven man kan heel goed een belangrijk persoon in de regio zijn geweest die zich in deze wat afgelegen streek langer aan de oude gebruiken wenste te houden en die daarom op zijn eigen erf begraven wilde worden. Vandaar de titel van dit artikel.

Het graf en de woonsporen horen ongetwijfeld bij elkaar, gezien de voorgaande beschrijving van de ligging van het graf en de omstandigheid dat het niet door een van de vele andere Karolingische sporen is verstoord.

Een deel van de inhoud van dit artikel is ontleend aan een artikel van A.D. Verlinde, provinciaal archeoloog van het R.O.B. en er zijn tevens gegevens van de A.W.N. Twente in verwerkt.

J. van Nuenen.

Wee t nöstei oethaalt, hef kaans op nen voeln.

UIT DE ARCHIEFKAST 5

Wat nu de klompenmakerij van Bertus Roesink is (aan de Stationsstraat 9) was vroeger het badhuis van Spanjaard. "Uit 1916" schreven wij in het boek "Kiek toch 's!", op bladzijde 98 bij foto nummer 387 van het badhuis. Berichten in de Bornsche Couranten uit 1916 lijken dit te bevestigen:

BC 19 februari 1916

— Gisteren (Vrijdag) herdachten de heer en mevrouw D. J. Spanjaard te Arnhem den dag dat zij voor 50 jaren geleden in het huwelijk waren getreden. Ter gelegenheid van dit heugelijk feest hebben zij een daad gedaan, waarvoor hunne namen vereeuwigd zullen worden. Zij hebben namelijk ten dienste van het personeel der N. V. Stoomspinnerij en -Weverijen voorheen S. J. Spanjaard een compleete badinrichting aangeboden, onder voorwaarde dat ook de Bornsche ingezetenen er gebruik van mogen maken. Voorwaar een grootsche gift, waarvoor de burgerij de jubelariissen zeker wol dankbaar zal zijn.

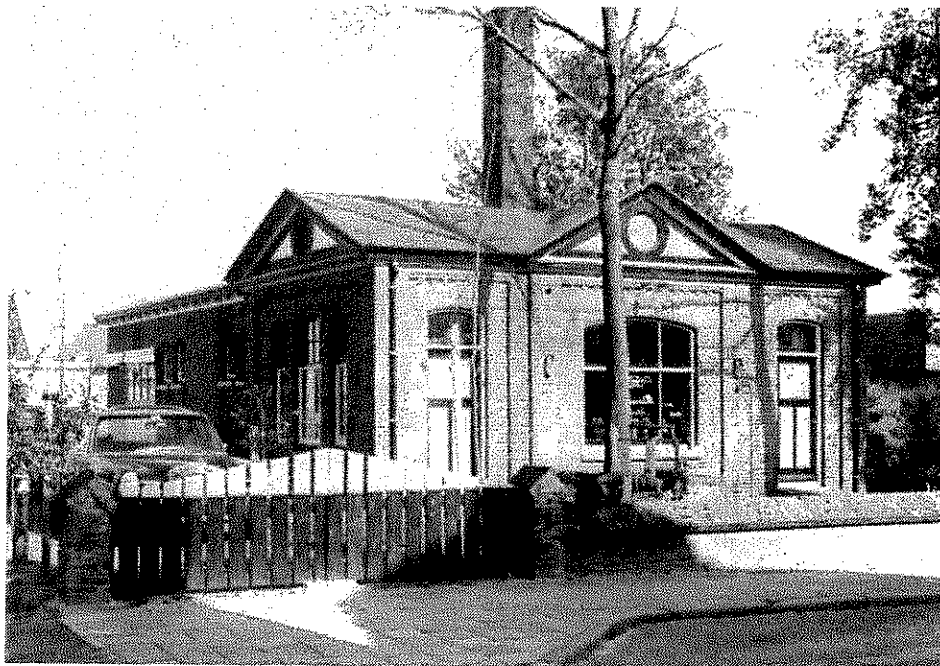
We vernamen nog dat de leerlingen en oud-leerlingen van de Israëli. school ter dezer gelegenheid morgen een uitstapje naar Hengelo zullen maken naar

de Bioscoop en getraceerd zullen worden.

Zooals men weet woonden de heer en mevrouw D. J. Spanjaard vroeger aan dan Almeloeschen weg in het „Boetenhoes“; meneer David (bij dezen naam zullen de meesten hem wel beter kennen) was jaren lang lid van den Raad onzer gemeente, en moenigeen zal zijn zeer voorzichtige maar altijd houtsnijdende adviezen nog wel herinneren. Sedert langen tijd is de heer Spanjaard nu President-Commissaris van genoemde Venootschap.

Borne krijgt dus een badinrichting. Hopen wij dat er veel gebruik zal gemaakt worden, de gezondheid zal er zeker op vooruit gaan.

Nu nog een waterleiding en Borne is uit den nood!

Het Badhuis van Spanjaard zoals het er thans uitziet, in gebruik als klompenmakers werkplaats door Bertus Roesink.

Met het "Boetenhoes", in het artikel hieronder, wordt bedoeld de dubbele fabrikantenvilla, die in 1914 door Davids neef Jacob Spanjaard tot één villa werd verbouwd, het thans zo geheten "Witte Huis".

Het gouden echtpaar David Jacob Spanjaard en Dina Prins (niet Wertheim zoals abusievelijk bij een foto in de oude Bornse Courant stond geschreven) woonde in het linker gedeelte van de villa, diens broer Izak Jacob met zijn vrouw Anna F.E. Simons (de ouders van Jacob Spanjaard) in het rechter gedeelte. We laten hier enkele fragmenten uit die oude Bornse Couranten (BC) volgen.

BC 2 september 1916

— Onder architectuur van den heer A. G. Beltman te Enschede, werd Dinsdagmorgen in café Banis onderhandsch aanbesteed het bouwen van een badhuis aan de Stationsstraat, indertijd ter gelegenheid van de 40-jarigen echtvereniging geschonken door den heer en mevrouw D. J. Spanjaard te Arnhem en wel ten gerieve van de fabrieksarbeiders, alsmede ten gebruike ook van de Bornsche inwoners. Ingeschreven was als volgt:

J. A. Mastenbroek, Enschede, voor f 13.815	A	f 13.120	B
G. Lemmer	"	- 13.260	- 12.680
Boerema	"	- 13.180	- 12.600
J. A. Trebbe	"	- 12.980	- 12.400
G. Olthuis en Dijk	Borne	- 11.488	- 10.335
L. Foks	Hengelo	- 11.248	- 10.188
Hoenders en Vos	"	- 11.150	- 10.057
Firma Brakhuis	Borne	- 10.769	- 9.650
Uilenroef & Schreuder	Almelo	- 10.640	- 9.645
Firma A. Groothengel	Borne	- 10.483	- 9.560

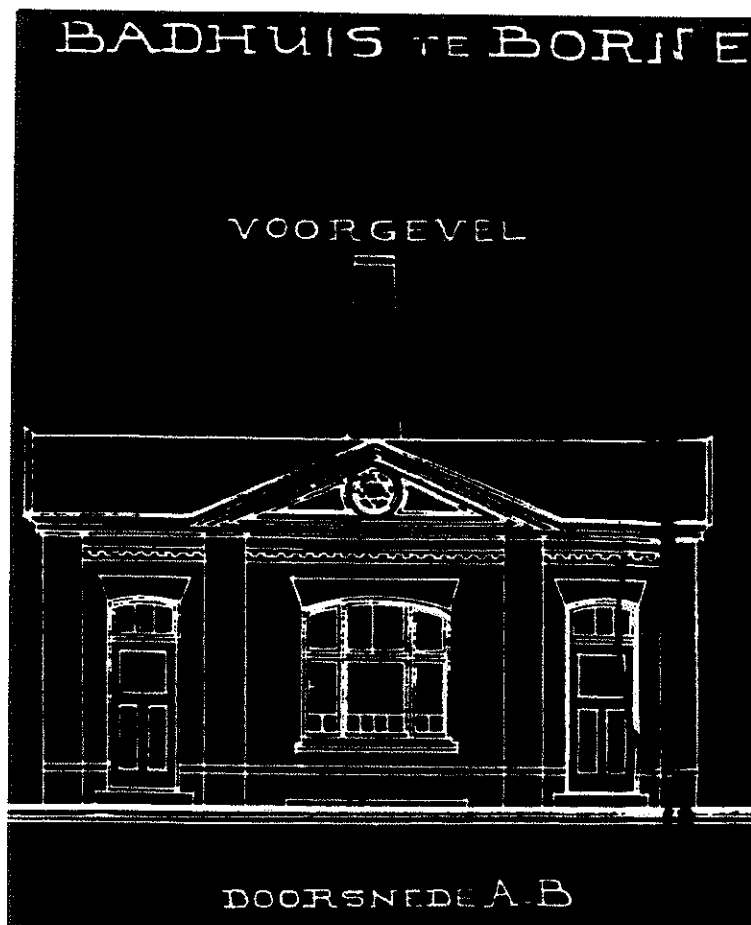
Het werk is aan de laagste inschrijver gegund.

De levering der sanitaire artikelen is gegund aan de Firma H. W. de Bruijn te Enschede.

Overigens werd pas op 31 augustus, twee dagen na de aanbesteding en gunning, een bouwvergunning aangevraagd door de Directie der N.V. Stoom-Spinnerijen & Weverijen v/h S.J. Spanjaard. De directie werd supersnel op haar wenken bediend: op 1 september 1916, dus één dag later werd de bouwvergunning door B & W verleend! Hier werd bijna bewaarheid wat we op de afdeling Stadsontwikkeling van het gemeentehuis wel eens zeiden: "Och die vragen vandaag een bouwvergunning aan en willen dat die liefst gisteren al is verleend".

BC 11 november 1916

Donderdagmiddag had alhier de eerstesteenlegging plaats van het badhuis, dat aan de Stationsstraat zal verrijzen, en, zoals men weet, een cadeau is van den heer en mevr. Dav. Spanjaard te Arnhem. Nadat door den oudsten Directeur, de heer Jac. Spanjaard, eenige waardeerende woorden tot de gevers waren gesproken, voor welke woorden dank werd gezegd, ging men naar het terrein.

Detail tekening badhuis te Borne.

In tegenwoordigheid van de directeuren met hunne dames, de commissarissen, de architect, aannemer en opzichter en eenige belangstellenden, werd de troffel onder een toepasselijk woord overhandigd aan den kleinzoon van de milde gevers, die de steen op de plaats legde, welke het opschrift draagt:

Deze steen is gelegd door
DIRK JACOBUS SPANJAARD,
oud 5 jaar,
9 November 1916

't Feit werd vereeuwigd door het nemen van een kiekje. De werklieden, aan het badhuis werkzaam, ontvingen een extraatje.

Toch zou het nog jaren duren voordat het badhuis in gebruik zou worden genomen!

BC 9 juni 1917

Naar wij vernamen zijn thans de materialen zoo goed als aanwezig om het badhuis alhier af te kunnen werken en wordt het zeer waarschijnlijk begin andere maand geopend. De officiële datum is echter nog niet vastgesteld.

BC 21 juli 1917

Naar wij vernemen moet de opening van het badhuis wegens gebrek aan materialen worden uitgesteld tot september.

Dan leest men voorlopig niets meer over het badhuis. Het was n.l. de tijd van de eerste Wereldoorlog (1914-1918) en de nasleep daarvan, een periode in de geschiedenis van Borne die tot nu toe onbelicht is gebleven. Wegens gebrek aan materialen (grondstoffen en brandstoffen) hebben de fabrieken toen zelfs enige tijd stil gestaan! Ook de stoomfluit van Spanjaard floot niet meer.

De Bornse Courant helpt ons een tipje van de sluier oplichten, de nood was zo hoog dat zelfs de straatverlichting gedoofd werd. We lezen:

BC 8 september 1917

Wat een stilte om ons heen en wat een triesterige gezichten alle dagen. De fabriek van de N.V. Stoom-Spinnerijen en Weverijen voorheen S.J. Spanjaard staat sedert Woensdag wederom stop wegens gebrek aan kolen.

Hopen wij dat in Den Haag nu eens ernst gemaakt wordt om de industrie in de eerste plaats van kolen te voorzien.

BC 15 september 1917

Van verschillende zijden verzoekt men ons de aandacht te vestigen op hier heerschende Egyptische duisternis (in Borne), op sommige punten levensgevaarlijk.

Als men eens besluiten kon op de hoeken der straten en op de punten waar het hoog nodig is een lampje te ontsteken, dan was er al veel gewonnen, Zuinig moeten we zijn, allemaal, maar men moet niet overdrijven, vooral niet waar het de openbare veiligheid betreft.

BC 12 januari 1918

"De fabriek alhier heeft weer vanaf Woensdag stop gestaan".

Deze week was er weer stagnatie in den aanvoer van meel voor stoete. Verleden week moest het reeds door de bakkers ontvangen zijn en kon door een abuis in de verzending van de order uit Den Haag, eerst Vrijdagmiddag worden afgeleverd. Als er niet is, dan is er niets aan te doen, maar als er wel meel is, maar de aflevering mag niet plaats hebben omdat men vergeten heeft de order daarvoor af te geven, dan wordt de zaak erger, vooral in zulk een schralen tijd als waarin we nu leven. Nu hebben sommige bakkers 8 dagen zonder meel gezeten.

BC 22 juni 1918

Maandagmorgen zijn de arbeiders van de fabriek Spanjaard weer aan den arbeid getogen, evenals voorheen slechts 3 1/2 dag per week.

BC 1 februari 1919

Vermeld wordt, dat er wat katoen is aangekomen. Hopen wij dat spoedig zoveel moge volgen, dat het gezoem der fabrieken overal weer wordt gehoord.

Donderdag hadden we het geluk, dat in onze gemeente weer eens steenkolen aankwamen. In deze nijpende koude eene ware uitkomst.

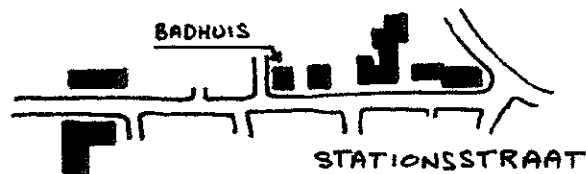
Dan komt de ommekeer!

BC 29 maart 1919

De stoomfluit der fabriek laat sedert Donderdag ochtend, bij de invoering der nieuwe regeling der fabrikanten ingesteld, wederom haar gefluit over ons dorp galmen. Wel is nog niet alles weer in werking, maar we vertrouwen, dat allengs het gezoem der machines weer normaal zal worden.

Luchtfoto van het badhuis en de tegenwoordige muziekschool aan de Stationsstraat, genomen ter gelegenheid van de viering van het 60-jarig bestaan van de fabriek van Spanjaard in 1924.

BC 3 mei 1919

Wij gaan toch langzamerhand weer naar normale verhoudingen terug. Na een stilstand van het bedrijf van meer dan anderhalf jaar, is de schoorsteen der grutterij van de firma Erven ten Cate alhier, weer beginnen te roken. Naar wij vernemen, zijn de aanvoeren van granen nog wel niet zodanig, dat het gehele bedrijf weer in werking komt, doch meel voor huishoudelijk gebruik van deugdelijke kwaliteit kan bereids dezer dagen worden afgeleverd.

Pas in 1920 weet de Bornse Courant weer iets over het badhuis te melden. De gulle geveer David J. Spanjaard was toen al enige jaren geleden overleden, te Arnhem op 15 augustus 1917. Zijn vrouw Dina Spanjaard-Prins zou 6 jaar later overlijden.

BC 24 april 1920

We hadden het genoegen het badhuis dezer dagen te kunnen bezichtigen. De entree, wachtkamer eerste klasse, reeds doet denken dat men een grootsche inrichting binnen treedt, waarin tevens een plaat is aangebracht, vermeldende de gevers van dit badhuis, wijlen de heer D.J. Spanjaard en mevr. D.J. Spanjaard-Prins. Vandaar komt men in het lokaaltje voor den badmeester, waarin kasten zijn aangebracht voor de handdoeken enz. Van hieruit komt men in de gang, waarin badkamers en sproeibaden van elk twee. Daarnaast urinoir en closet, en aan het eind een lokaaltje voor de schoonmaakster. Aan de andere zijde 4 badkamers met kuipen en 4 gelegenheden om een sproeibad te nemen voor de tweede klasse, maar deze zijn overigens precies gelijk aan die van de eerste klasse en eveneens urinoir en closet. Beneden zijn de stookplaatsen voor warm water ingericht.

Alles ziet er even keurig uit en maakt een prettige indruk. Er wordt een druk gebruik van gemaakt en het voorziet dus in een groote behoefte. Over een paar weken wordt het eveneens voor het publiek opengesteld. Tot badmeester is aangesteld de heer Bokhoven en tot schoonmaakster mej. Prozman.

BC 22 mei 1920

Blijkens een advertentie in dit nummer (van de Bornse Courant) wordt het badhuis a.s. week voor het publiek geopend.

BADHUIS SPANJAARD.

Het badhuis zal vanaf a.s. week voorloopig op de volgende dagen en uren geopend zijn voor het publiek:

1e Klasse.			2e Klasse.		
DINSDAG	9-12	3-5 ¹ / ₂	DINSDAG	9-12	3-5 ¹ / ₂
WOENSDAG	9-12	3-8	WOENSDAG	9-12	3-8 ¹ / ₂
DONDERDAG	9-12	3-8	DONDERDAG	9-12	3-5 ¹ / ₂
VRIJDAG	9-12	3-8	VRIJDAG	9-12	3-5 ¹ / ₂
ZATERDAG	9-12		ZATERDAG	9-11	

De prijzen :

Voor 1e klasse Stortbad f 0.40	}	met inbegrip van 2 handdoeken en zeep
" " " Kuipbad f 0.60		
Voor 2e klasse Stortbad f 0.25	}	met inbegrip van 1 handdoek en zeep
" " " Kuipbad f 0.45		

Ook bestaat er gelegenheid tot het nemen van een Abonnement hetwelk strikt persoonlijk is, en waarvan de prijs bedraagt:

Voor 1e klasse 20 Stortbaden f 7.-	}	met inbegrip van 2 handdoeken en zeep
" " " 20 Kuipbaden f 10.-		
Voor 2e klasse 20 Stortbaden f 4.25	}	met inbegrip van 1 handdoek en zeep
" " " 20 Kuipbaden f 8.-		

Voor het bekomen van een abonnement kan men zich ten fabrieks-kantore vervoegen.

De Directie behoudt zich het recht voor kaarten of toegangsbewijzen zonder opgaaf van redenen te weigeren.

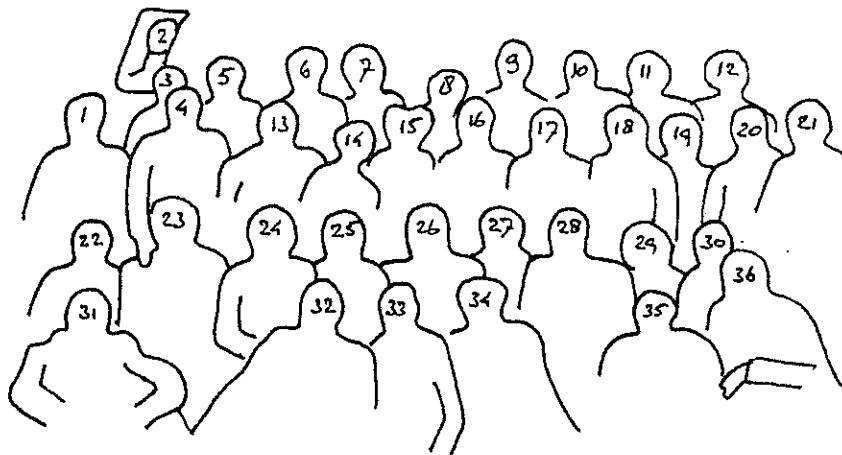
Advertentie in de Bornse Courant van 22 mei 1992.

Ger ter Braak.

Nen oaldn ezzel ku'j slecht daansn leern.

WIE WEET...

Deze foto is van het jaarlijkse uitstapje van de Hervormde Vrouwenvereniging "WEES EEN ZEGEN" uit de jaren vijftig. Graag horen we van U, lezer, de aanvullende namen van de personen op deze foto en het juiste jaar waarin dit uitstapje plaatsvond.

1 =	13 = Mw Prigge	25 = Mw De Graaf
2 = Chauffeur	14 = Mw Bos	26 = Ds Van Aniel
3 = Mw M. Letterboer	15 = Mw Grootjans?	27 =
4 =	16 = Mw Sanders?	28 = Mw Lammers
5 = Mw Dijks	17 = Mw Hilverink	29 =
6 = Mw Evers	18 = Mw Peters	30 = Mw Heideveld
7 = Mw Bokhoven	19 = Mw Bloemendal	31 =
8 = Mw Kraaijenveld	20 = Mw wieldraayer	32 = Mw Letteboer
9 = Mw Nijboer	21 = Mw Veluwenkamp	33 = Mw De Jager
10 = Mw Kottier	22 =	34 =
11 = Mw Ten Thye	23 = Mw Bos	35 = Hr Wieldraayer
12 = Mw Oldersma	24 = Mw Ekkel	36 = Hr Dijks

VOLKSGENEESMIDDELEN IN OOST-NEDERLAND 3

Er werd al vermeld dat er ook een aantal magische handelingen te vinden zijn in de genoemde literatuur. Daartoe behoren in de eerste plaats de amuletten, die gebruikt werden als preventief dan wel als kuratief middel.

Daarnaast was er het belezen en bespreken, de bezweringen en het wijzen naar. Het begraven van iets gold ook als een mogelijkheid, terwijl het verkopen van bijvoorbeeld wratten een handeling is die wellicht heden ten dage nog wordt toegepast. Tenslotte vinden we ook nog vermeld het houden van dieren in bed als probaat middel in bepaalde gevallen, maar over al deze zaken verderop meer. Magische handelingen als geneeswijze zijn al uit de verre oudheid bekend. Uit de prehistorie vinden wij amuletten maar

ook rotsschilderingen, die stellig gediend hebben om een bescherming te geven tegen ziekten en aandoeningen. Al was het alleen maar om boze geesten af te weren, die als de veroorzakers van ziekten werden beschouwd.

Ook in het niet zo verre verleden werden deze magische gebruiken daarvoor toegepast. In feite een overblijfsel uit de heidense tijd, al heetten de boze geesten dan wel de Duivel en zijn trawanten. De Drie-maandelijke bladen, voor het eerst uitgegeven in 1902, geven ons een aardig beeld van deze gebruiken. Zo vinden we in de uitgave van 1902 beschreven de "genezende" handelingen, zoals bezetten, afschrijven, bestrijken of bespreken, dat in Drente veel voorkwam. Die macht lag in handen van bepaalde personen. Maar laten we wel wezen, in de huidige tijd treffen we her en der figuren aan wie deze macht ook nu nog wordt toegeschreven. Genezing van adderbeet, bijensteek, kneuzing, ontwrichting, dauwworm, kiespijn en wratten was bij deze mensen geen probleem. Overigens is een interessant detail dat hier gold: no cure no pay (geen succes, dan geen betaling)! Het "afschrijven" van kiezen schijnt ook een gewilde handeling te zijn geweest. Men krijgt nog eenmaal hevige pijn en dan brokkelt de kies af. Koorts "overbrengen" op een in de grond gestoken tak of op een boom was tot in het laatst van de 19e eeuw gebruikelijk. Wat denkt u van het stelpen van een neusbloeding door de pet op te zetten van een jongen die geen neusbloeding heeft. Moeilijker lijkt het me een vrouw te vinden die een tweeling heeft, die dan met een zijden draadje je rechterpink moet afbinden om de neusbloeding tot staan te brengen. De dood schijnt ook magische invloed te

hebben gehad, in die zin dat men moedervlekken kon doen verdwijnen door ze langs een lijk te strijken; terwijl de spijker van een doodkist de pijnlijke kies doet uitvallen als hij daarmee wordt aangeraakt. Een breuk bij kleine kinderen genezen door die te bezetten, deed men door spijkers in een boom te laten slaan door iemand die daarvoor de macht bezat. Als men dan weet dat deze navelbreuken van kinderen in de meeste gevallen spontaan genezen, dan kan men zich voorstellen dat zo'n figuur een voor die tijd lukratieve praktijk gehad moet hebben. De breuk was namelijk genezen als de spijker onder de bast was gegroeid.

Om koorts te genezen kende men nog een "probaat" middel: men hing de lijder een rok over het hoofd, wandelde om hem heen en zegde het volgende vers op:

Olde Merolde
 Ik hebbe de kolde
 Ik hebbe ze now
 Ik geve ze ow
 Ik binde ze hier neer
 Ik krige ze neet weer.

De overeenkomst met hik spik sprouw, ik geef de hik aan jou, is frappant. Amuletten waren er in vele vormen. Maar ook in de

Reeds in de 15^e eeuw werd gerstebrij als geneesmiddel toege- diend.

huidige tijd worden er voorwerpen gedragen, die volgens de verkopers een preventieve danwel genezende werking zouden hebben. Denkt u eens aan bepaalde metalen armbanden tegen reumatiek en dergelijke kwalen. In het eerder vermelde programma "Rondom Tien" bleek dat er niet weinigen zijn die door middel van spijkers of andere metalen voorwerpen onder het bed krampen in de benen meenden te kunnen tegengaan. Vroeger deed men dan wel een palingvel in de kousen.

Dat wilde kastanjes in de zak meedragen reumatiek voorkomt, schijnt nog betrekkelijk weinig jaren geleden voor waar te hebben gegolden. Op

de eerste vrijdag van wassende maan de nagels knippen en ze in een pot te bewaren, scheen ook te helpen.

Vogelbeentjes in het veld gevonden en de schelvisogen zouden als amulet in kruisvorm werkzaam zijn. Hier dus een merkwaardige vermenging van voorchristelijk en religieus christelijk bijgeloof. Helemaal gekerstend vinden wij dit terug in het geloof van de geneeskracht van de zgn. relikwieën. In hoeverre is er verband met het voorgaande, als men leest dat tegen de last die een baby had van de tandjes, men een mol ving?

De korte pootjes werden eraf gesneden en gekookt. Vervolgens hing men het gekookte restant om de hals van de kleine! Magische handelingen dus, waarvan ons de ratio geheel ontgaat.

Ze stammen veelal uit een ver verleden en werden na de opkomst van het christendom enigszins gewijzigd. Hun oorsprong ligt zonder twijfel in het geloof van onze voorouders dat geesten de oorzaak waren van kwaad en ziekte. Heel opmerkelijk is de vermelding van een middel tegen steenpuisten. Men neme schraapsel van mensenbotten en nuttige het in zijn voedsel.

Er wordt niet bij vermeld of degene van wie het bot was ook geleden moest hebben aan steenpuisten. Anders zou men nog aan de voorloper van een moderne therapie kunnen denken, nl. het inspuiten van stafylococcenvaccin om immuniteit op te wekken tegen recidiverende steenpuisten.

De arts Paul van Dijk wijdt in zijn boek "Geneeswijzen in Nederland" een klein hoofdstuk aan volksgeneeskunst. De denkbeelden over ziekte en gezondheid, die de gezondheidszorg van vroeger en de volksgeneeskunst van nu bepalen, kunnen in grote lijnen in vier "ziekteconcepten" worden samengevat, stelt hij. Het zijn de sympathieleer, de signatuurleer, de humoraalpathologie en het wormenconcept.

Onder sympathieleer verstaat Van Dijk het overdragen of het weggeven van een ziekte. In het voorgaande hebben we er al een aantal vermeld.

Moedervlekken onzichtbaar maken door ze langs een lijk te strijken, is dan een wat bizar gebruik geweest dat mogelijk onder het mom van de overledene nog even liefdevol aanraken werd bedreven. Iets overbrengen op dieren kwam ook vrij veel voor. Een hond in of aan het voeteneind van je bed laten slapen, zou reumatiek kunnen doen genezen.

Een duif op de zieke keel bij een kind leggen, schijnt ook gebruik te zijn geweest, al vraagt men zich wel af hoe dat beest in hemelsnaam daar bleef liggen! Verkopen van wratten scheen ook een therapeutische toepassing te zijn. De Brabantse pastoor die dit volgens Van Dijk nog in 1950 deed, werd er in ieder geval elke keer een dubbeltje beter van. Ook preventief kende men in onze streken middelen, zoals tegen kiespijn het gehoor van een varken in de zak stoppen. Ook de spijkers in de boom bij een breuk vallen onder deze categorie. Zo waren er nog meer gebruiken als het begraven van haren en het verbranden van wat men als oorzaak of boosdoener zag.

De signatuurleer gaat er van uit dat in de vorm, kleur, smaak en geur en ander kwaliteiten van mens, dier, plant en stenen krachten aanwezig zijn, die kunnen worden aangewend tegen ziekte.

Eén van de mooiere voorbeelden vinden we in onze literatuur, waar de Stinkende Gouwe, *Cheledonium maj.* L., die een donkergeel sap afscheidt, toegepast werd als geneesmiddel voor geelzucht. In deze reeks past ook het eerder vermelde middel voor menstruatiestoornissen, de Maagdenpalm. In dit kader zien we ook de tuinboonschil als middel tegen wratten, met name als hij gestolen is! Nog een paar: een tortelduif in huis en de kooi niet schoonmaken, doet dauwworm verdwijnen; een palingvel om de enkels tegen kramp; de paling is' immers een zeer levendig dier!

De humoraal-pathologie gaat er vanuit dat het lichaam is opgebouwd uit vier lichaamssappen: gele gal, zwarte gal, bloed en slijm. Zijn de sappen niet in evenwicht, dan is de betrokkene ziek. In de ons ter beschikking staande literatuur vinden we hiervan eigenlijk geen voorbeelden. Werd dit niet in Oost-Nederland toegepast?

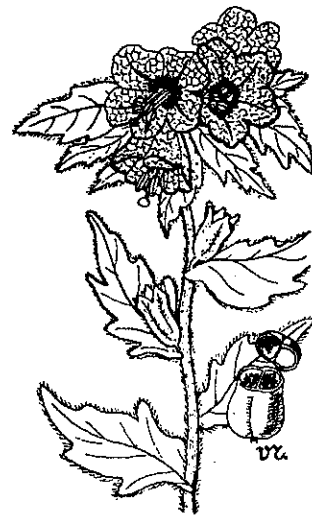
Het wormenkoncept evenwel is wel vertegenwoordigd. In 1904 schreef Heuvel in *Driemaandelijksche Bladen*: "Dat de ziektedemonen zich vaak in de gedaante van wormen vertonen, wordt nog wel geloofd.

Voor kiespijn is de rook van "tandpienezoad" (Bilzenkruid?) op gloeiende kolen in een test verbrand en opgevangen in een kom met kokend water, *probatum*. De lijder gaat met wijd geopende mond boven het dampende water zitten en wordt met een deken over het hoofd geheel toegedekt. Ikzelf heb eens die benauwende kuur ondergaan en het hielp. De wormpjes echter die naar het bewerken der goede mensen, die mij geholpen hadden, op het water zouden drijven, kon ik niet zien".

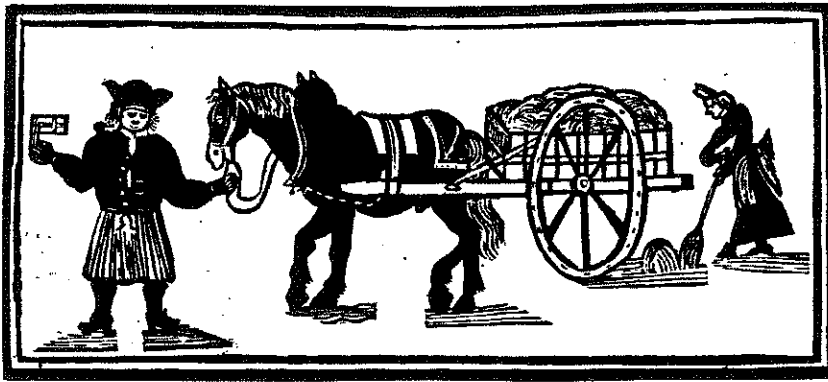
Bij de bespreking van de geneesmiddelen schrijft Van Dijk over de zgn. "Drekapotheek", ontleend aan een boek dat in 1773 in Duitsland is verschenen onder de titel "Heilsame Dreckapotheke"

Ontlasting en urine zijn oorspronkelijk demonenafwerende middelen. Ook dit treffen we in onze literatuur. Verse koeiedrek zou de roos van zweren verdrijven. Urine is een goed middel tegen winterhanden. Paardevijgen, maar ook kattenpoep werden bij bepaalde aandoeningen aanbevolen, o.a. bij haaruitval. Tenslotte nog de "Geheimmiddelen". Ook die treffen wij aan. Wat denkt u van een worteltje van een zekere plant, waarvan niemand de naam mag weten en waarvan huiduitslag en netelroos verdwijnen als de betrokken dit bij zich draagt. Wat niet weet, wat niet deert??!

Waar het trefwoordenregister van de Twente Akademie al niet goed voor is; het roept ook vragen op. Zoals de vraag wat er nu nog onder de bevolking leeft als middel tegen kwalen, waar de officiële geneeskunde schouderophalend aan voorbij gaat. Met name in Twente.

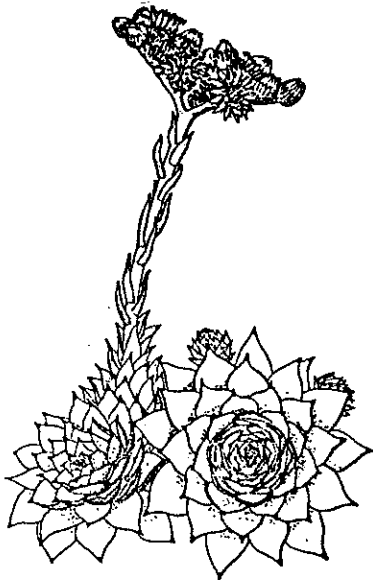

Bilzenkruid

Aan paardevijgen werden bepaalde geneeskrachtige eigenschappen toegedicht...

Als we het "Twents in woord en gebruik" van Dijkhuis opslaan, dan vinden we bijv. onder Zommersprottels: "Veur zommersprottels waogen met kaarnemelk of paerdemelk" en waogen staat dan voor jeneverbes. Veur taandzeert snej luk hoeslook fien op een schötteltje en drukt dat oet en met 'n watte dooj 't in 't oor.

Hoeslook of huislook, werd gebruikt voor de bestrijding van tandpijn...

In de literatuur vinden we: "Kwekwekienen dreug iej en zet daor thee van veur de jich of gich" en wat zegt Dijkhuis? Kwekwekienen= kiemen van kweekgras, met de genoemde aanhaling!

Ik zou daarom dit overzicht willen beëindigen met de vraag aan de lezers: Wat kunt u melden als nog steeds bestaand geneesmiddel of geneeswijze die nog leeft onder de bevolking van Twente?

Borne, dr. A. Fuldauer.

BOORN

Boorn, o Boorn wat is ter an de haand?
 Wat maak iej oons mooie dorp te schaand!
 Iej doot zo völle kats verkeerd
 heb iej dan deur de joaren nooit e leerd?

Vrogger gung t good, röstig en recht,
 nog geet t al meer slechter en slecht.
 Ach Boorn, noa boetn stoa'j geern good bekeand,
 ai'j t met oew eag'n volk ok zo good meant...

Wat heur ik now oawer oons greune hart?
 Höw eij ter oet - das slim apart.
 Dee beum bieje t oold gemeentehoes
 dee stunn good - dee heurn doar thoes!

Wördt ze now kapt, mut ze van de been
 um te wiekn veur nen hoop kale steen?
 o Boorn van now, wat doo'j mij zeeer.
 A'k t good bekiek dan is ter völl meer.

t Betaald perkeern net as in de grote stad,
 e kostn oons dorp n doezend of wat.
 D'r wör oawer proat - wiet en ziet in t roond,
 men nam t nich - t spil kwam nich van de grond.

O Boorn van now - wat doo'j mij zeeer!
 Hoal iej now op, of doo'j nog meer?

Achter d'oale villa Elisabeth
 hebt ze ok zoiets vrömds neer e zet.
 Was t keunst of was t kits - mij umsgelik.
 Mear Boorn har keunst en veuln zich riek.

D'r is oawer schreevn d'r is oawer proat
 binn en boetn oonze gemeenteroad.
 t Spil is verwiederd - n hof wördt renoveerd.
 k Hoppe mien Boorn da'j der van hebt e leerd.

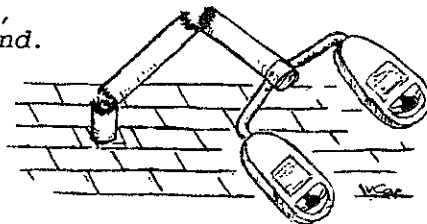
Iej mut leern luustern - wikkn en weagn.
 Doar hef t mij duch nog wal s an e leagn.

Now rommelt t ok bieje oons bejoardenhoes.
 Wat der is gebeurd dat vertelt ow gin moes,
 iej mut der oawer zwiegn - wordt d'ooldn e leerd,
 mear is dat good? Mij duch t is verkeerd!

Eerlik proatn - luustern noa mekaar,
 is dat zo meuilijk - is dat zo raar?
 Alns eerlik bekiekn - gin deurdrieveriej,
 iej maakt oewzölf en de boornsen nich bliej.

Boorn 'k weanske oew wiesheid en 'n helder verstaand
 dan geet t veul better, iej hoolt t in de hand.
 'k Hoppe da'j van dit alns good hebt e leerd.
 Boorn iej bint mij leef en zovölle weerd.

C. ter Hennepe - Lammers

SWEDER II VAN WELEVELD EN ZIJN KERK 2

Sweder II, de Oude Kerk en de storm van de tijd.

Sweder van Weleveld.

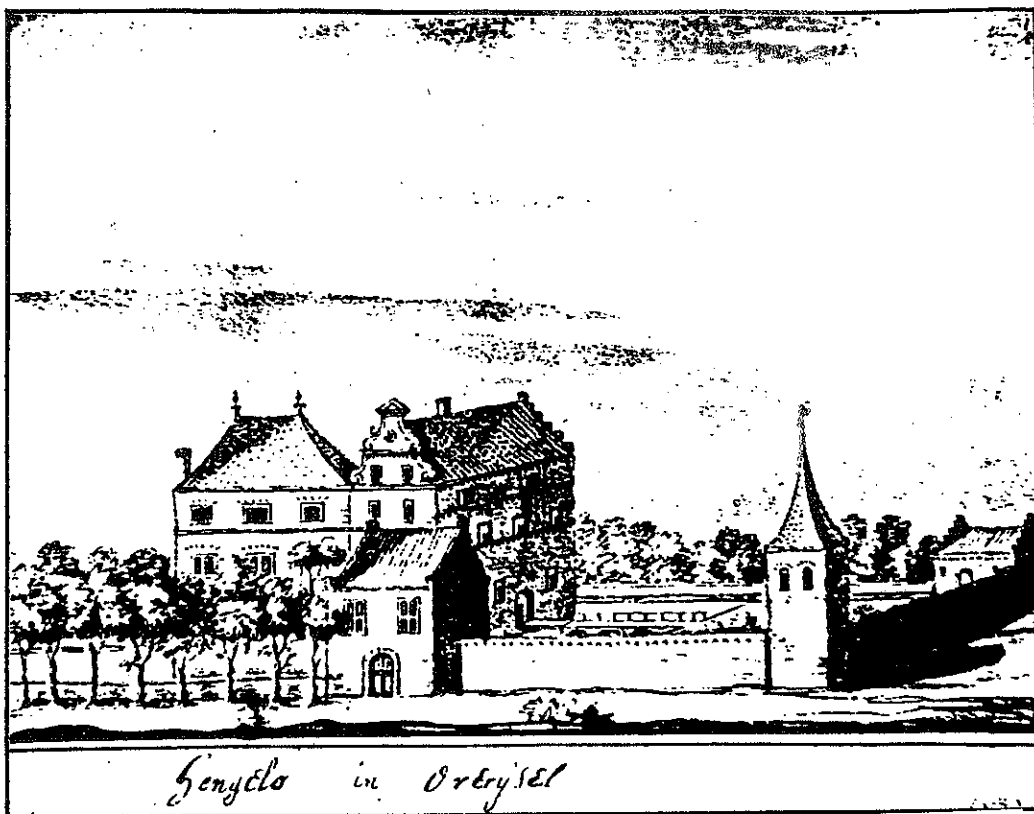
We hebben van de feiten gehoord: In 1517 slaat Martin Luther, de theologisch hoogleraar in Wittenberg, 95 stellingen aan de slotkapel van het kasteel aldaar, waarin hij commentaar levert op de gang van zaken binnen de toenmalige rooms-katholieke kerk. In Noord-Frankrijk begint een in Noyon geboren Jurist, Jean Cauvin, de heilige teksten uit te leggen in de sfeer van filosofie en recht. Johannes Calvijn, zoals wij hem kennen maakt furore in Genève, Schotland, Hongarije en ook in de Nederlanden. De laatste groep is goed gemotiveerd, weet zich heel goed uit te drukken en zijn organisatorisch sterker dan de andere vernieuwingsbewegingen in de Nederlanden. De Euregiofiguur Von Schele van Welvelde neemt vanuit zijn stamslot de Schelenburg de Leer van de Augsburgse Confessie mee. Een leer, die lang

niet zo ver wenst te gaan als de Calvinisten en zeker niet van plan is, om met donder en geweld die leer op te dringen. In verhouding is Borne één van de eerste gemeenten in Nederland, die formeel "om ging". Dat hier de bewoner van het kleine slot aan de Bornse beek, de Heer van Weleveld een beslissende rol speelde, behoeft geen betoog. We wisten erg weinig van die tijd. We hadden wat gelezen onder andere bij pastoor Geerdink, die de Bornse pastoor geen al te goed hart toedroeg. Pastoor Nijhof of Niehof komt uit de bestaande stukken over als een twijfelend man, evenals zijn voorganger Petrus van Straalen. Nijhof is onzeker, als hij zich in Oldenzaal en Deventer moet verantwoorden over zijn leerstellige opvattingen. Maar, dank zij het dagboek weten we beter. Weten we ook beter hoe zich de strijd tussen Calvinisten en Lutheranen heeft afgespeeld.

Johannes Nijhoff is in Riesenbeck geboren en wordt door de Kerkeraad en de Kasteelheer beroepen naar Borne rondom 1580. Hij was beroepen als belijder van de Augsburger Confessie maar in zijn functie al meteen dwars gezeten door de Staten van Overijssel, die de landelijke calvinistische koers volgen. Hij wordt opgeroepen in 1597. Hij solliciteert ook als predikant bij de Calvinisten, maar verlangt blijkbaar de nodige tolerantie bij die groep en dat is tevergeefs. Want hij wil met alles meewerken en de kerkelijke gemeente dienen, maar met behoud van de kernbegrippen van de Lutherse leer. Sweder II staat achter hem. Die schrijft en pleit voor het behoud van de predikantsplaats, zoals hij het ziet. Nijhoff of geen Nijhoff, de classikale vergadering van Deventer benoemt tegen alles in, maar kerkordelijk juist, ene Frederik Kemmerer en kort daarna de tot nog toe onbekende dominee Hendrik Velthuisen, die met de inval van Spinoza het hazepad koos. Dominee weg en Sweder, handige jongen, maakt gebruik van de teksten van het Twaalfjarig Bestand, waarin wordt bepaald, dat tijdens dit bestand, de godsdienstige situatie zou blijven gehandhaafd, zoals het bij de aanvang van het bestand was. De positie van Johannes Nijhoff is dus voor twaalf jaar veilig gesteld. Wel moest Nijhoff ook de gemeente van Wierden bedienen, maar hij wordt bijgestaan door een opvoeder of pedagogus van de kinderen van Sweder : Rudolf Heger uit Mettingen. De laatste vertrekt in 1612 naar Zell, om daar, in 1614 officieel tot kapelaan van Borne te worden benoemd door de superintendent Johannes Arnd. Sweder voert nog een plaatselijke kerkordening in, "DIE DE CALVINISTEN NIET MET GOEDE OGEN WILLEN AANZIEN."

Zijn neef, Unico Ripperda is in die dagen de Drost van Twente, en die krijgt een calvinistisch bezwaarschrift op zijn bureau. Die houdt het, begrijpelijkerwijs, op een waarschuwing. Maar de Heren Calvinisten (meestal hun predikanten) laten het er niet bij zitten. Zodra die heren de Arminianen of Remonstranten de kerk hebben uitgedonderd hebben zij de handen vrij, om het Zenderense varkentje te gaan wassen. Zij roepen de hulp in van de machtige stad Deventer en in 1619 worden Nijhoff en Heger de facto afgezet als predikant en kapelaan van Borne. Herman Wellemeijer wordt de nieuwe predikant. Ook geen succes, want die was net even te gek op een stevige borrel. Dat kon in Borne altijd wel, maar het stond zo gek voor de burenen...

Nu weten we ook, dat Sweder II als vertegenwoordiger in de staten-generaal der verenigde Nederlanden een vooraanstaand man was, en zelfs een aantal keren voorzitter was van de Grote Vergadering. In die positie had hij veel contacten met Prins Maurits. Tegenover hem beklagt hij zich over de starre houding van de Calvinisten. Noemt een reeks van plaatsen op, waar tenminste een Lutherse schuilkerk was, zelfs in de Generaliteitslanden, die toch direct onder de verantwoordelijkheid stonden van Prins Maurits. Niets aan te doen. De Calvinisten hebben nu eenmaal de kerken en die zullen ze ook behouden. Maar wat je thuis doet, in je kasteel, dat kan niemand je verbieden!

Het Huis te Hengelo waarvan Unico Ripperda in 1615 eigenaar werd.

Rudolf Heger blijft voorlopig aan als huispredikant op Welvelde. Later vertrekt hij naar Amsterdam, "om Holland nog even te zien voor hij terugkeert naar zijn vaderland". Daar wordt hij beroepen in Dordt, waar juist "de Calvinistische synode gehouden werd". Sweder II trekt zijn schoolvriend uit Osnabrück als opvolger aan: Wolter Molan, waarvan de grafsteen nog in Borne te vinden is. De man had 25 jaar als predikant gewerkt in Cloppenburg, maar werd, na de contra-reformatie door de bisschop verbannen. Zo ziet u, de één wordt door de kat; de ander door de hond gebeten.....

Sweder II verliest in Borne vrouw en kinderen. Hij, de man die door de tolerante humanist Philippus Melancton zo sterk beïnvloed is, moet als teleurgesteld man naar Welbergen vertrokken zijn. Tolerant als hij was, gaf hij de Bornse Burger zijn kerk en liet hem die behouden. Met de muurschilderingen, hoe houderig ook, met de beelden en de altaren, met de herinneringen aan zijn Huis, als opgerichte stenen. "Hoe ontzagwekkend is deze plaats". Maar hij moest ook in zijn haast onleesbaar doktershandschrift schrijven:

"Anno 1598, februari 2 werden in Borne de altaren en beelden uit de kerk gebroken op bevel van de Drost Johan

van Voorst die dat in heel Twente liet doen om vervolgens de gereformeerde leer in te voeren. Er komen ook spoedig predikanten van Deventer preken".

Melanchton heeft het eens goed gezegd: Geen enkel bolwerk of muur om een stad is beter in staat om zich te verdedigen dan een stad, waar de burgers blijk geven van een goede en wijze opleiding, bezonnenheid, dapperheid en ander deugden". Ik kan niet zeggen, dat de Calvinisten zulke deugden niet bezaten. Daarvoor ben ik zelf veel te sterk door de gedachten van Jean Cauvin beïnvloed, maar ik voel me meer verwant met het gedach-
tengoed van Melanchton.

Jaap Grootenboer.

OPENING BUSSEMAKERHUIS

Nadat in oktober 1991 een begin was gemaakt met de restauratie van het enige linnenredershuis dat in oorspronkelijke staat bewaard gebleven is, konden eind 1992 de bouwwerkzaamheden worden afgesloten. Daarmee waren de beschikbare financiële middelen op. Het nieuwe dak en de drainage heeft veel geld gekost. Om het Bussemakerhuis toch in 1993 te kunnen openen, begon in januari een groepje vrijwilligers onder deskundige leiding met schuren, plamuren en schilderen. En in een oud huis valt heel wat te schuren en te plamuren. Zeven plafonds, achtendertig deuren en een paar kilometers plint moesten onder handen worden genomen. Soms moest er even diep adem gehaald worden om er door te komen, doch in maart kon een begin worden gemaakt met het uitvoeren van het inrichtingsplan. Veel hulp kregen we van de Oudheidkamer Twente, van burens en bekenden en op 14 mei waren heel het huis, plus de tuin en de boomgaard klaar voor de officiële opening door de gedeputeerde voor monumentenzorg de heer J. Dijkstra.

De burens van de Ennekerdijk hadden niet alleen geholpen om op tijd alles klaar te hebben, maar ze hadden ook heel de Ennekerdijk versierd, schonken het Bussemakerhuis een hele serie prachtige palmen en aan geen huis ontbrak op 14 mei de vlag. In de Doopsgezinde kerk werd het officiële gedeelte gehouden. Harm Spijker speelde op het mooie kleine orgel; het eerste exemplaar van het boekje over Het Bussemakerhuis geschreven door Drs A. Hulshoff, werd aangeboden; de fietsroute "TUSSEN BEELDEN", werd gepresenteerd en voor het eerst werd de video-

film vertoond die twee studentes geschiedenis van de Rijksuniversiteit Groningen als afstudeerproject hebben gemaakt. Gedeputeerde Dijkstra kwam niet met lege handen. Hij schonk de stichting fl. 10.000.-- als bijdrage in de aanloopkosten.

Daarna ging het hele gezelschap naar het Bussemakerhuis waar de heer Dijkstra samen met mevrouw Kuipers, namens de burens, als openingshandeling met de oude hijsinstallatie een baal katoen omhoog takelde. Daarna was er bezichtiging van het huis en van de kleine tentoonstelling BORNE ROND 1800.

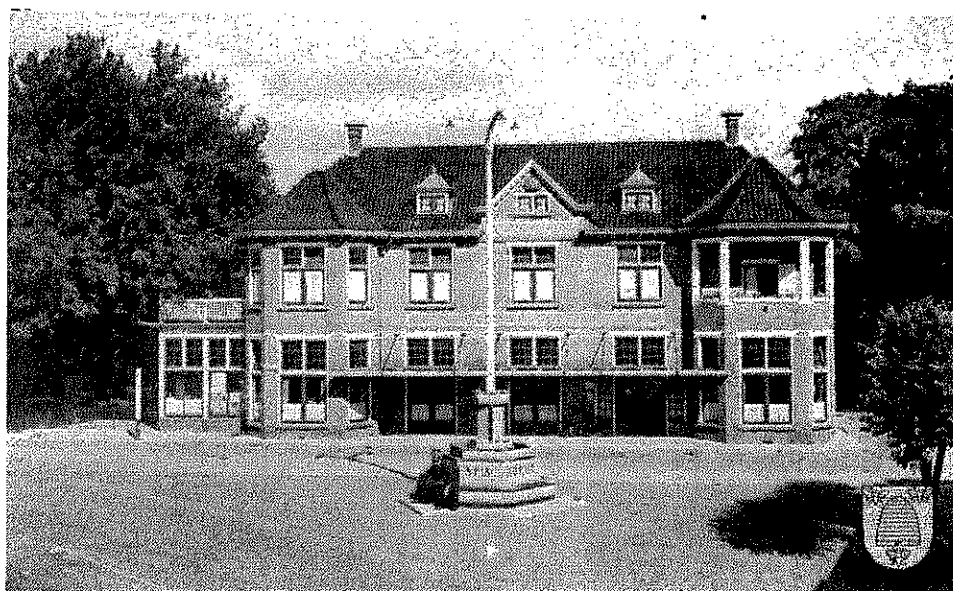
Lang niet iedereen zal zich hebben gerealiseerd hoeveel moed, doorzettingsvermogen en daadwerkelijke inzet er nodig is geweest om zover te komen. Hartverwarmend is het, hoeveel mensen hebben willen helpen. Het Bussemakerhuis is een schitterende accommodatie geworden en iedereen die het huis bezoekt is verrukt over de inrichting, de tuin, de boomgaard en de sfeer die in dit oude pand met zijn zo interessante geschiedenis aanwezig is. Jammer dat het geld ontbreekt om het huis ook aan de buitenkant te laten schilderen en de drainage om het huis te verbeteren, maar alleen al het voorfinancieren van de restauratiekosten die het Rijk eerst in 1995 en 1996 beschikbaar gaat stellen, kost zeer veel geld. Zo blijven wij de komende jaren aangewezen op sponsors en goede gevers. Gelukkig is er zoveel belangstelling voor het huis dat de dagelijkse exploitatie dekkend is. Veel hulp verwachten wij ook van een grote kring van donateurs die wil helpen dit unieke huis voor de gemeenschap te kunnen openhouden. Dat kan alleen als we er met elkaar de schouders onder willen zetten.

Het huis is met uitzondering van maandag iedere dag geopend van 11.00 tot 17.00 uur (zondags van 14.00 - 17.00 uur). Ook in de avonden kan het huis worden gehuurd voor passende gelegenheden. De wandelroute door oud-Borne eindigt in het Bussemakerhuis. Wie er nog niet is geweest moet beslist komen kijken, het is een van de mooiste stukjes oud-Borne geworden. Laten we er trots op zijn!

F.J. van Dijk.

Loat met kuuln, t löp wal los.

ZO WAS'T, ZO IS'T

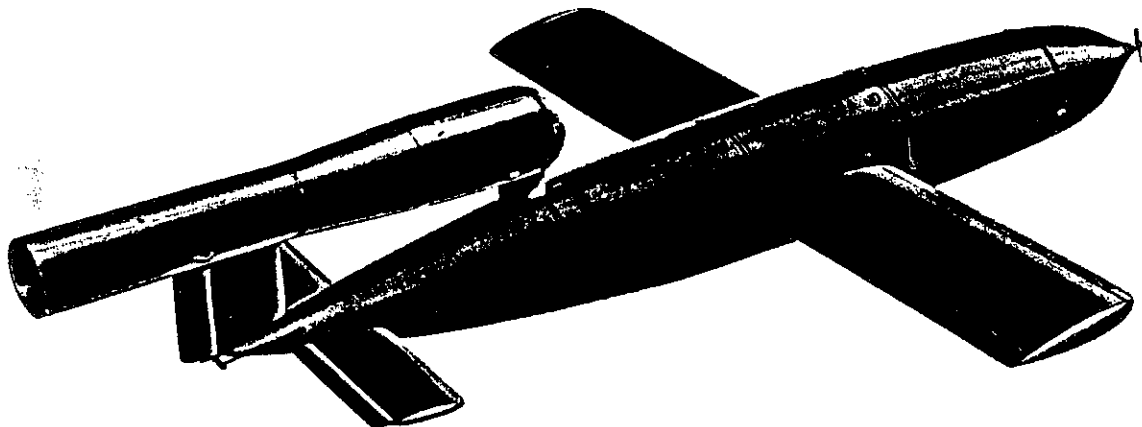

Het voormalige Hotel De Keizerskroon aan het Dorsetplein heeft veel aan statigheid moeten inboeten. De beelden spreken voor zichzelf....

ZO WAS BORNERBROEK 2

De bewoners van het "Meestershoes" en hun burens zijn in het laatste oorlogsjaar twee keer aan een ramp ontsnapt. De eerste keer was een V-1 de oorzaak. De koers van de projectielen, die gelanceerd werden in de Bolkshoek bij Almelo, lag precies over ons huis. Op een vroege morgen kwam er een naar beneden, stuiterde zoals naderhand de grondsporen uitwezen, door de weide aan de Ossendijk en boorde zich met de neus in de slootwand aan de overkant van de Almelsestraat, sloeg over de kop en kwam brandend voor het huis van de burens te liggen. Een explosie bleef uit. Als door een Godswonder was de bom losgeslagen, in de sloot achtergebleven en niet ontploft. Later is de bom, na onschadelijk te zijn gemaakt, verbrand. De hitte was zo fel dat het zand er omheen tot één massa verglaasd was.

De 7,5 m lange V-1 met een springlading van 1 ton.

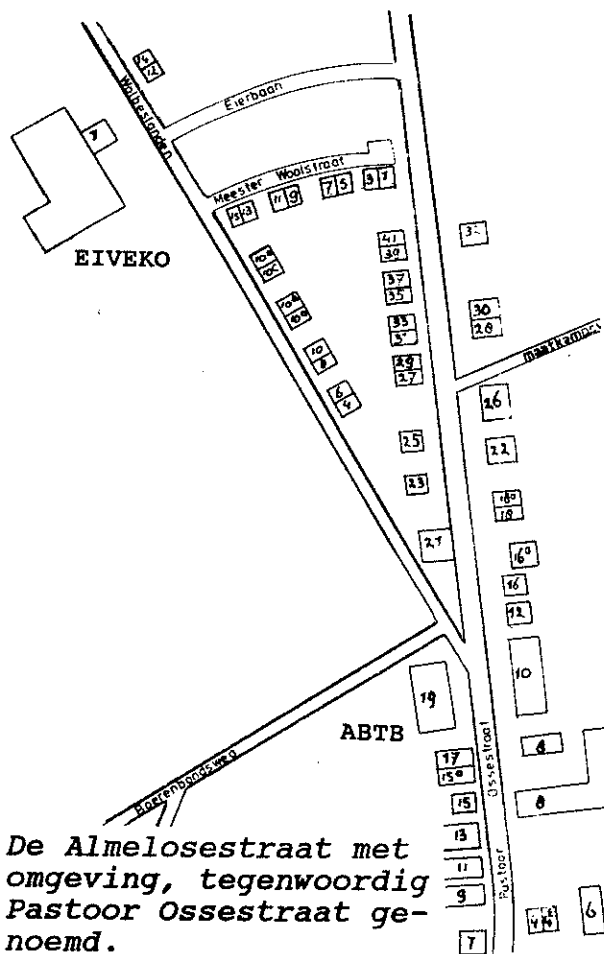
De tweede keer was bij de bevrijding, begin april. De Duitsers, die nog aan de westkant van het kanaal lagen, vuurden een salvo granaten af op de Almelseweg. Deze weg ligt parallel aan het kanaal en was de aanvoerrote van de Canadezen naar het noorden richting Almelo. De hele familie zat net in de keuken aan tafel toen het bombardement begon. Een granaat boorde zich door het dak boven de keuken en kwam terecht in een kist vol met boeken. Dit is onze redding geweest want als die kist er niet was geweest zou het projectiel waarschijnlijk door de vloer zijn geslagen en in de keuken zijn ontploft. Het zou een verschrikkelijk bloedbad zijn geworden.

's Nachts zocht de hele buurt een toevlucht in de kelder van de ABTB. De enige plaats waar je nog een beetje beschut was door een betonnen zoldering. In deze kelder was ook een noodhospitaaltje ingericht voor mensen die getroffen waren door een tyfus epidemie, uitgebroken onder de evacuées uit de Betuwe.

Een van de laatste avonden voor de bevrijding heeft een dronken Duitse officier voor de ingang staan brullen "Partisanen, partisanen" en gedreigd de hele boel op te zullen blazen. Een goedwillende soldaat heeft hem gelukkig weten te kalmeren.

De hele driehoek, die gevormd wordt door de Almelosestraat, Wolbeslanden en de achterwal (die loopt van de armenhuisjes aan de Wolbesdijk naar Workel, ook wel Bomhof genoemd, aan de Almelosestraat) was gemeente grond. De voorste tip, waarop de Openbare school en het Meestershoes stonden, zijn aangekocht door de kerk. De rest bleef als weidegrond in gebruik bij de familie Wools. De overgrootvader van de tegenwoordige generatie Wools was dorpsonderwijzer en zal het stuk ook wel in gebruik hebben gehad. Op dit stuk werden de eerste naoorlogse woningen gebouwd. Het verbindingsstraatje de Wolbesdijk en de Almelosestraat heet Meester Woolstraat. De wijk heet in de volksmond: "Het rooie dorp" of "De rooie lap".

De zoon van bovengenoemde onderwijzer werd genoemd: "Meesterherman" en was dorps-timmerman. Zijn werkplaats stond schuin tegenover het parochiehuis (de vroegere openbare school) en is inmiddels ook al weer lang verdwenen.

De Almelosestraat met omgeving, tegenwoordig Pastoor Ossestraat genoemd.

A.J.M. Hodes.

Nen hongerign loes bit scharp.

WERF EEN NIEUW LID, DOE MEE....

Als de inhoud van dit nummer van BOORN en BOERSCHOP U is bevallen, vertel dat dan aan een kennis of vriend. Vraag hem of haar ook lid te worden van onze Heemkundevereniging Busse-makerhuis. We kunnen nog best nieuwe leden gebruiken!

Men kan lid worden door overmaken van f. 25,00/jaar op RABO-bankrekening nr. 1456.37.409 of op Postbankrekening (Postgiro) nr. 1157524 t.n.v. "Penningmeester Heemkundevereniging Busse-makerhuis te Borne", onder vermelding "Nieuw lid" (Een gezinslidmaatschap, voor 2 personen/gezin, kost f. 35,00/jaar).

Men krijgt daarvoor het verenigingsblad BOORN en BOERSCHOP thuisbezorgd en men wordt door convocaties op de hoogte gehouden van te houden lezingen en andere activiteiten.

WINTERPROGRAMMA

Het bestuur heeft weer een aantrekkelijk winterprogramma samengesteld. Zoals gebruikelijk beginnen we het seizoen met een avond in "Het Dijkhuis" en wel op dinsdag 19 oktober a.s. Let op, we beginnen dan reeds om 19.30 uur!

Voor 18 november 1993 is om 20.00 uur een bijeenkomst gepland in "De Bijenkorf". Hier zal Mevr. T. Hesselink - Van de Riet een dialezing verzorgen over "Het St. Anthoniusklooster te Albergen en zijn opgravingen".

De Nieuwjaarsvisite zal op 5 januari 1994 om 20.00 uur worden gehouden in "De Bijenkorf".

Onze jaarvergadering volgt dan op 8 februari 1994, eveneens om 20.00 uur in "De Bijenkorf".

Verdere bijeenkomsten zullen nog worden opgegeven zodra daarover gegevens beschikbaar zijn.

As t pap reagnt, lig mienn teeldr aait op n kop.